

BURGERLIJKE CULTUUR VAN NEDERLAND

in de 17e eeuw

Burgerij = In de zeventiende eeuw ontstaat in de Verenigde Republiek der Nederlanden een cultuur waarin de Burgerij bepalend is. De burgerij wordt **de belangrijkste opdrachtgever voor de kunst** (= burgermecenat) nadat **de Beeldenstorm** (1566) de kerk als opdrachtgever had weggevaagd. De handel kwam in Nederland enorm op gang in deze periode. Men spreekt vanwege de enorme welvaart en de bloei van kunst en wetenschap daarom van **de Gouden Eeuw**. De goede handel, maar ook de **Nederlandse ondernemendheid en handelsgeest**, de **afsluiting van de Schelde in Antwerpen** als de **godsdienstige tolerantie** (al was het Calvinisme leidend) speelden eveneens een grote rol voor het ontstaan van deze Gouden Eeuw. Amsterdam kon zo uitgroeien tot **het centrum van de wereldhandel**. Dankzij de gunstige geografische ligging aan het water, een goede infrastructuur, goede aanvoer van handelswaren (visserij, nijverheid) vanuit de omgeving, de aanwezigheid van deskundige handelslieden (velen waren gevlucht uit Antwerpen), een hoge graad van alfabetisering, een goed en vrij handelsklimaat. Nederlanders verenigd in de **Verenigde Oost-Indische Compagnie** (1602) gingen op handelsreizen; de **West Indische Compagnie** (1622) dreef handel en stichtte nederzettingen maar nam ook deel aan slavenhandel. Daar vestigden zij **handelskolonies** door overzeese gebiedsdelen in beslag te nemen en veelal de lokale bevolking te onderwerpen aan hun gezag. De handel was mogelijk dankzij nieuwe **wetenschappelijke instrumenten** die in Nederland eveneens ontwikkeld werden (**optica**: telescoop, microscoop en **cartografie**). Tijdens de reizen kwamen Nederlanders in contact met nieuwe handelswaren (specerijen, Chinese zijde, porselein) en namen zij souvenirs mee (**Naturalia en Artificialia**) die zij in hun huiskamers graag toonden (in de **rariteitenkabinetten**). De gegoede burgerij verzamelde veel schilderkunst, bezocht toneelvoorstellingen, nam deel aan muziekavonden of toneel- en dichtersavonden (**Rederijkerskamers**). De kunst in de Gouden Eeuw was vooral - maar niet alleen - gericht op de smaak van deze gegoede burgerij dankzij een **vrije markteconomie** waarin de vraag naar kunst het aanbod medebepaalde. De schilderkunst in deze tijd laat de belangstelling van de kopers zien (**individuele burgers**, maar ook **corporatieve opdrachtgevers**: gilden, stadsbesturen), zij gaven opdrachten voor portretten, groepsportretten, historieschilderingen en zeegezichten en zij kochten landschappen, stilleven (**Vanitas**) en genrestukken. Het Calvinistische geloof was daarin te herkennen: kunst was vaak bedoeld zowel **ter lering als ter vermaak (moralisme)**. De Nederlandse schilderkunst uit de Gouden Eeuw wordt gekenmerkt door een **selectief realisme** waarin onderdelen uit de werkelijkheid op een gedetailleerde, natuurgetrouwe weergegeven worden en deze onderdelen vervolgens selectief samengevoegd worden vanuit een beoogde symboliek. Muziek in deze periode wordt vooral in huiselijke kring gemaakt al dan niet onder begeleiding van een expert (**Collegium Musicum**). Daarnaast zie je de populariteit van de liedboeken, waaronder het geuzenliedboek Valerius Gedenkklink met **het Wilhelmus**. In de steden zijn de **stadsmuzikanten** bepalend voor het muzikale klimaat (beiaardiers bijv.). Belangrijke toneelchrijvers in de zeventiende eeuw waren Hooft, Van den Vondel (klassieke tragedie) en Bredero (kluchten).

Kernpunten - items:

Amsterdam - Nederland als centrum van de wereldhandel:

- Handelsgeest
- Republiek der zeven verenigde provinciën
- Calvinisme (godsdienstige tolerantie)
- Kunst = ter lering en vermaak
- Rederijkerskamers
- Kunstenaars zijn ambachtslieden (verenigd in gilden) en geleerden tegelijk
- Handelsreizen, ontdekkingsreizen, koloniën (VOC)
- Moralisme, Symboliek (Emblemata)

Belangrijke kunstenaars:

- Rembrandt, Vermeer, Potter, Steen, Hals, Ruysdael, Rubens, Van Dyck
- Van Campen (Stadhuis op de Dam, Mauritshuis, Schouwburg van Van Campen in Amsterdam)
- *Schilder-boeck* van Carel van Mander
- Sweelinck
- Constantijn Huygens - de volmaakte hoveling (geletterde, diplomaat, dichter, muzikant, componist, wetenschapper etc)
- Hooft (Muiderkring), Van den Vondel (*Gijsbrecht van Aemstel*), Bredero (*Klucht van de koe*)
- Dans vaak in toneelstukken als tussendans, later ook ballet (vooral tijdens Willem III)

Burgers aan de macht

- Regenten, stadhouders, kooplieden, ambachtslieden, etc.
- Kunstenaars werken voor individuele opdrachtgevers, werken in opdracht van collectieven: gilden, het stadsbestuur (Sweelinck was bijv. door het stadsbestuur van Amsterdam aangesteld als organist) of de provincie en verkopen op de vrije markt.
- Worden volgens de regels opgeleid in het ambacht maar worden ook in de kunsttheorie opgeleid (zij maken bijv. reizen naar Rome en bestuderen daar de klassieke cultuur)

FUNCTIES VAN KUNST:

Levensbeschouwelijk: Visies op geschiedenis worden verbonden aan religieuze en wereldlijke opvattingen.

Esthetica: 'schoonheid' is gericht op de schoonheid van de zichtbare wereld, observeren speelt een belangrijke rol. Daarnaast zijn de klassieke theorieën (bijv. Aristotelische principes in het theater) van belang. In de visie op kunst speelt het Protestantse geloof een grote rol waarin kunst sober, symbolisch en ter lering moet zijn. Kennis van de menselijke hartstochten (LeBrun - *Traité des passions*) wordt via modellenboeken geleerd: deze spelen een rol in de verbeelding in de schilderkunst. Binnen de regels kon een kunstenaar origineel zijn. De natuur was vaak onderwerp van de kunst en verwees dan naar de zichtbare natuur en indirect naar de goddelijkheid van de natuur.

Opdrachtgevers: rijke burgers, adel, staat. Opleiding: enerzijds in gilden (atelierpraktijken leren bij een meester), anderzijds via klassieke opleiding; reizen naar Rome en daar de klassieken bestuderen. De samenleving is georganiseerd rondom de provinciën. Er wordt gestreefd naar vrije wereldhandel en er is dus een vrije markteconomie waarin vraag en aanbod op elkaar afgestemd worden. Verzamelingen worden op een encyclopedische wijze aangelegd, rariteitenkabinetten worden populair. De hofcultuur uit het buitenland speelt ook in Nederland een rol.

Vermaak: Kunst is vooral ter lering en vermaak, niet alleen ter vermaak dus. Vermaak heeft wel een positief effect op mensen (medicijn). Kluchten van bijv. Bredero zijn hiervan een goed voorbeeld. Moralisme.

Wetenschap: Empirisch onderzoek wordt belangrijk, veel nieuwe wetenschappelijke vindingen komen uit Nederland in deze tijd: optica, cartografie. De camera obscura wordt voor schilders een belangrijk nieuw middel om perspectief goed en natuurgetrouw weer te geven.

Intercultureel: Handelsreizen, ontdekkingsreizen. Er ontstaat een wisselwerking tussen het Chinees porselein en het Delfts aardewerk. Tijdens de reizen worden schilderijen gemaakt van flora, fauna en mensen die als reisverslag dienen waarin met Hollandse ogen gekeken wordt.

IN DE KUNSTEN:	VORMEN
Muziek	Sweelinck - (eenstemmige muziek) psalmen tijdens de mis, (polyfonie) orgelmuziek - concerten; collegium musicum; liedboeken.
Dans	Ballet geïnspireerd op de barokdans in Frankrijk. Vaak tussendans: toneelballet, ballet tijdens opera's. Barokdans in huiselijke kring.
Beeldende kunst	Schilderkunst: Historieschilderingen (<i>De samenzwering van Claudius Civilis</i>); De Kunst van het Kijken (boek van Svetlana Alpers): zeegezichten, stadsgezichten (<i>Gezicht op Delft van Vermeer</i>) landschappen, portretten, fantasieportretten (tronies - zoals het <i>Meisje met de Parel</i> van Vermeer) groepsportretten (<i>De Nachtwacht</i>), genrestukken (<i>Melkmeisje van Vermeer</i>); stilleven, interieurs. <i>Selectief realisme</i> - de werkelijkheid wordt gedetailleerd maar samengesteld weergegeven met het oog op de symboliek.
Architectuur	Architectuur: Hollands Classicisme: <i>Stadhuis op de Dam in Amsterdam</i> ; <i>Mauritshuis Den Haag</i> ; <i>Schouwburg van Van Campen</i>
Theater	Klassiek drama (I: vijf bedrijven, de eerste vier afgesloten met een rei, II: aristotelische principes (eenheid van tijd, plaats en handeling) III: een doorlopend ernstig en uiterlijk statisch karakter; de optredende figuren zijn steeds hooggeplaatste personen). Van den Vondel; Hooft; Bredero: kluchten - moralisme.